

УДК 94(477)(092)"1917/1921":930.25
DOI: 10.24919/2312-2595.4/46.215322

Руслана ДАВИДЮК

доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України,
Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Степана Бандери,
12, м. Рівне, Україна, індекс 33000 (davrus63@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0485-5121>

Валерій ШЕРЕТЮК

кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри історії України,
Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Степана
Бандери, 12, м. Рівне, Україна, індекс 33000 (v.sheretiuk@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3280-7744>

Бібліографічний опис статті: Давидюк, Р., & Шеретюк, В. (2020). Пам'ять про репресованих діячів Української революції 1917–1921 рр. крізь призму розсекречених архівів радянських спецслужб. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 4/46, 297–311. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.4/46.215322>.

ПАМ'ЯТЬ ПРО РЕПРЕСОВАНИХ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр. КРІЗЬ ПРИЗМУ РОЗСЕКРЕЧЕНИХ АРХІВІВ РАДЯНСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ

Анотація. Мета дослідження. У науковій статті розглядається вплив процесу розсекречення архівів радянських спецслужб на відновлення історичної пам'яті щодо учасників Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр., які у міжвоєнний період проживали у Волинському воєводстві як політичні емігранти, а після встановлення більшовицької влади були репресовані. Доведено, що розсекречення архівно-кримінальних справ стосовно українських діячів сприяє поверненню їхніх імен у публічний та медійний простір. **Методологія** дослідження ґрун-

© Руслана Давидюк, Валерій Шеретюк, 2020

тується на принципах науковості, історизму, верифікації. У ході дослідження використовувались такі методи, як біографічний, проблемно-історичний, пошуковий, а також методи мікроісторії та локальної історії. **Наукова новизна** статті полягає в аналізі процесів відновлення історичної пам'яті про діячів Української революції 1917–1921 рр., згодом українських політичних емігрантів на території Західної Волині, зокрема Рівненщини. З'ясовано, що важливим поштовхом до цього стало розсекречення архівів спецслужб і повернення у публічний простір імен репресованих громадських, військових, політичних діячів. **Висновки.** Після поразки Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. її військові, громадсько-політичні діячі вимушено емігрували на територію Другої Речі Посполитої. Частина з них оселилися у Волинському воєводстві, утворивши групу українських політичних емігрантів. На першому етапі Другої світової війни вони потрапили під пресинг органів НКВС, багато з них було заарештовано і засуджено. Більшовицька пропаганда називала діячів УНР «петлюрівцями», асоціювала їх з «ворогами народу», намагалася усіляко очорнити і затерти імена. Відкриття архівів спецслужб та розсекречення матеріалів архівно-кримінальних справ слугувало поштовхом до відновлення пам'яті про учасників перших національно-визвольних змагань, повернення імен репресованих діячів у сучасний публічний та медійний простір, зокрема на території Рівненщини.

Ключові слова: УНР-івська еміграція; Волинське воєводство; «радянська»; репресії; архівно-кримінальні справи; історична пам'ять.

Ruslana DAVYDIUK

PhD hab. (History), Professor, Professor of the Department of History of Ukraine, Rivne State Humanitarian University, 12 Stepan Bandera Str., Rivne, Ukraine, postal code 33000 (davrus63@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0485-5121>

Valerii SHERETIUK

PhD (History), Associate Professor, Professor of the Department of History of Ukraine, Rivne State Humanitarian University, 12 Stepan Bandera Str., Rivne, Ukraine, postal code 33000 (v.sheretiuk@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3280-7744>

To cite this article: Davydiuk, R., & Sheretiuk, V. (2020). Pamiat pro represovanykh diiachiv Ukrainskoi revoliutsii 1917–1921 rr. kriz pryzmu rozsekrechenykh arkhiviv radianskykh spetssluzhb [The memory of the repressed activists of the Ukrainian Revolution of 1917–1921 through the prism of declassified archives of the Soviet special services]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 4/46, 297–311. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.4/46.215322> [in Ukrainian].

THE MEMORY OF THE REPRESSED ACTIVISTS OF THE UKRAINIAN REVOLUTION OF 1917–1921 THROUGH THE PRISM OF DECLASSIFIED ARCHIVES OF THE SOVIET SPECIAL SERVICES

Summary. *The purpose of the study.* The scientific article examines the impact of the process of declassification of the Soviet secret service archives on the restoration of historical memory regarding the participants of the Ukrainian National Democratic Revolution in 1917–1921 who lived in Volyn Voivodeship as political emigrants during the interwar period and were repressed after the establishment of Bolshevik rule. It has been proven that the declassification of archival and criminal cases against Ukrainian activists contributes to the return of their names to the public and media space. **The research methodology** is based on the principles of scientificity, historicism and verification. The study uses such methods as biographical, problem-historical, exploratory, as well as methods of microhistory and local history. **The scientific novelty** of the article is in the analysis of the processes of restoring the historical memory of the Ukrainian revolution activists in 1917–1921, who later became Ukrainian political emigrants in the territory of the Western Volyn, in particular Rivne region. It was found that an important impetus for this was the declassification of secret service archives and the return to public space of the names of repressed public, military and political figures. **Conclusions.** After the defeat of the Ukrainian National Democratic Revolution of 1917–1921, its military, public and political figures were forced to leave the territory of the Second Polish Republic. Some of them settled in Volyn Voivodeship, forming a group of Ukrainian political emigrants. At the first stage of World War II, they came under pressure from the NKVD, many of whom were arrested and convicted.

Bolshevik propaganda called Ukrainian People's Republic activists "petliurists", associated them with "enemies of the people", and tried in every way to denigrate and obliterate their names.

The opening of the archives of special services and the declassification of archival-criminal materials served as an impetus to restore the memory of the participants of the first national liberation fighters, return the names of repressed figures to the modern public and media space, in particular in Rivne region.

Key words: *Ukrainian People's Republic emigration; Volyn Voivodeship; "Sovietization"; repressions; archival and criminal cases; historical memory.*

Постановка проблеми. Історична пам'ять є важливим чинником національної ідентичності, адже допомагає формувати із народу націю. У радянський час державна машина намагалася нищити українську національну пам'ять, повсюдно впроваджуючи комуністичний топонімічний дискурс. Військових і громадсько-політичних діячів УНР більшовицька ідеологія асоціювала зі словом «ворог народу», усіяло очорнювала, викреслила з публічного простору, позбавляла волі, а часто і життя. Розсекречення архівів спецслужб дають змогу повернути імена незаконно репресованих діячів у сучасний дослідницький та публічний простір, гідно вшановувати пам'ять про них.

Метою статті є аналіз повернення й відновлення історичної пам'яті про репресованих військових та громадсько-політичних діячів Української революції, політичних емігрантів міжвоєнного часу, через призму розсекречення архівно-кримінальних справ (АКС) архівів радянських спецслужб.

Аналіз останніх досліджень. З огляду на специфіку поставленої проблеми, тема наукової статті не знайшла ґрунтовного розгляду у сучасній історіографії. При її написанні вартісними були думки нащадків заарештованих учасників Української революції, зокрема спогади М. Бачинського (2004), Н. Негребецької (2005), Ю. Ступницького (2004), наукові праці Т. Пилиповича (2016), а також матеріали серії книг «Реабілітовані історією. Рівненська область» (Жив'юк та ін., 2019). Джерельну основу для підготовки наукової статті склали архівно-кримінальні справи, заведені більшовицькими спецслужбами на колишніх учасників

перших національно-визвольних змагань, що у міжвоєнний час формували українську політичну еміграцію у Другій Речі Посполитій та жили на території Західної Волині.

В умовах відзначення 100-річного ювілею Української національно-демократичної революції учергове постає питання вшанування пам'яті її учасників. Свого часу радянська історіографія, «цілком підпорядкована політичним цілям і наказам комуністичного уряду» (Оглоблин, 1978, с. 59), все національне розглядала винятково у ракурсі боротьби з «українським буржуазним націоналізмом». Своєрідним маркером української національної ідентичності було вороже ставлення більшовицького режиму до її носіїв. Учасників перших визвольних змагань, що після поразки вимушено стали політичними емігрантами, називали не інакше, як «запроданці», «прислужники», «хруні», «буржуазно-націоналістичне охвістя», «контрреволюціонери».

Після поразки революції, громадсько-політичні діячі, військові Армії УНР, щоб зберегти своє життя і свободу, змушені були залишити малу батьківщину і виїхати у політичну еміграцію. Багато з тих, хто опинилися на території Другої Речі Посполитої, намагалися, попри обмеження і заборони польської влади, поселитися на території Волинського воєводства. Те, що більшість жителів воєводства складало україномовне православне населення, полегшувало емігрантам особистісну реалізацію, послаблювало почуття ностальгії.

Значну групу емігрантів склали колишні вояки Армії УНР, які у нових умовах змушені були заробляти собі на прожиття важкою фізичною працею. Напередодні закриття таборів для інтернованих у Волинське воєводство, за посередництвом Українського центрального комітету (УЦК), приїхали чимало колишніх військових для роботи на цукроварнях, каменоломнях, лісових розробках. Після започаткування «волинського експерименту», у 1928 р. за підтримки воєводи Генрика Юзевського на Волині оселилися соратники Симона Петлюри, які згодом стали послами і сенаторами до польського парламенту, активістами проурядової партії Волинське українське об'єднання (ВУО), ініціаторами просвітянського, кооперативного, мистецького життя регіону. Цих людей об'єднувала служба, праця на користь УНР, часто їх називали «петлюрівцями».

На початку Другої світової війни, коли Західну Волинь за таємними протоколами Ріббентропа-Молотова, приєднали до СРСР, прихильники колишньої УНР опинилися під оптичним прицілом НКВС. На їхню трагічну долю проливають світло матеріали архівно-кримінальних справ, які впродовж десятиліть були засекречені, а їхні фігуранти зтерті з історичної мапи національної пам'яті.

Розсекречення і відкриття архівів спецслужб допомагає відновити історичну справедливість, віддати належну шану борцям УНР, повернути їхні імена у публічний та медійний простір. Велике значення для повернення історичної пам'яті має реалізація суспільно важливого наукового проекту «Реабілітовані історією», серія науково-документальних видань якого містить відомості про сотні тисяч жертв політичних репресій в Україні.

Архівно-кримінальні справи на учасників революційних подій, з одного боку, розкривають механізми державного терору, з іншого, ілюструють трагічну долю окремої людини. Звичайно, АКС є специфічним джерелом, подекуди суб'єктивним, що потребує верифікації з іншими документами, однак їх оприлюднення повертає пам'ять про незаконно засуджених людей в українські родини. Розсекречені документи допомагають усвідомити масштаби репресій проти «петлюрівців» і дійти висновку, що на першому етапі Другої світової війни (1939–1941) середовище УНР-івської еміграції у регіоні було ліквідоване.

У радянський час АКС зберігалися в архівних підрозділах КДБ УРСР, а у 90-х рр. частково були передані до державних центральних і обласних архівів, згідно з указом Президії Верховної Ради України № 1525-ХІІ від 9 вересня 1991 р. «Про передачу архівних документів Комітету державної безпеки України до державних архівів республіки» («Про передачу архівних документів», 1991, ст. 631). У межах цього рішення у 90-х рр. було передано більше 1,5 млн справ, з яких близько 169 тис. – АКС (Даниленко та ін., 2009, с. 13).

Більшість АКС на діячів УНР, що проживали у Волинському воєводстві, зберігається у державних архівах Волинської, Рівненської, Тернопільської областей, Галузовому державному архіві Служби безпеки України (ГДА СБУ) у Києві та архівних підрозділах управлінь СБУ названих областей. Водночас час-

тина справ розпорошена по архівних підрозділах управлінь СБУ інших областей, переважно у фонді «Припинені» (справи на осіб, які реабілітовані). Правда, частина колишніх діячів УНР залишаються nereабілітованими до сьогодні, відповідно, їхні справи зберігаються в «Основному» фонді.

Процес відновлення історичної пам'яті значною мірою активізувало прийняття Закону України від 9 квітня 2015 р. «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» («Про доступ до архівів», 2015). Важливим є поновлення процесу реабілітації жертв тоталітарного режиму. Це стало можливим, коли на виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» від 5 травня 2018 р., розпочалася робота зі створення комісій з реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму. Були створені Національна комісія з реабілітації при Українському інституті національної пам'яті та регіональні комісії з реабілітації при обласних державних адміністраціях. Їхня діяльність регулюється Законом України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» («Про реабілітацію жертв репресій», 2018) та Типовим положенням про регіональну комісію з реабілітації, затвердженим наказом Міністерства культури України від 25 жовтня 2018 р. («Типове положення», 2018).

Уже зроблено перші кроки, зокрема, Регіональна комісія з реабілітації при Рівненській обласній державній адміністрації 7 серпня 2020 р. розглянула справу підстаршини полку «Чорних Запорожців» Антіна Мороза, нагородженого «Залізним хрестом за Зимовий похід і бої». А. Мороза арештували 13 лютого 1941 р., однак через початок німецько-радянської війни не встигли засудити і вивезли на схід, де він у лютому 1942 р. помер у тюрмі № 2 м. Астрахань (ГДА СБУ м. Рівне, ф. 4(Р), спр. 12689, арк. 57 зв.). На засіданні регіональної комісії було ухвалено рішення визнати Антіна Мороза реабілітованим. Сподіваємось, що Національна комісія з реабілітації затвердить це рішення на найближчому засіданні.

Звичайно, попереду ще багато роботи щодо повернення історичної пам'яті про незаконно репресованих людей. Чимало

учасників Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. залишаються не реабілітованими. Зокрема, мова йде про повстанських отаманів, наприклад, гайсинського отамана Ананія Волинця, що з 1919 р. був у Дієвій армії УНР. Після інтернування у таборах, жив у Рівному, займався кооперативною, громадською, партійною роботою. Вироком кримінальної колегії Вінницького обласного суду 31 січня – 2 лютого 1941 р. засуджений до розстрілу (ГДА СБУ м. Київ, ф. 5(Р), оп. 1, спр. 68253, арк. 468–468 зв.). Уродженець Київщини, повстанський отаман, сотник Армії УНР Григорій Щербанюк після революції осів у с. Сінне Тучинської гміни Рівненського повіту. З липня до грудня 1941 р. був бургомістром Тучина. Арештований у 1945 р., помер у рівненській в'язниці, не дочекавшись вироку (ГДА СБУ м. Рівне, ф. 4(Р), оп. 1, спр. 5408, арк. 65–67). 15 лютого 1993 р. Г. Щербанюка було реабілітовано прокуратурою Рівненської області, але наступного року реабілітація була скасована (ГДА СБУ м. Рівне, ф. 4(Р), оп. 1, спр. 5408, арк. 68–72). У постанові «про скасування висновку про реабілітацію» від 29 грудня 1994 р. вказувалося: «Щербанюк обвинувачувався у тому, що під час німецької окупації був призначений на посаду бургомистра Тучинського району... Пізніше постачав банду ОУН продуктами харчування» (ГДА СБУ м. Рівне, ф. 4(Р), оп. 1, спр. 5408, арк. 71). Позбавлений у 1995 р., отриманої трьома роками раніше реабілітації, інженер міністерства шляхів сполучення УНР Анатолій Гурандо, через те, що за нацистського режиму керував технічно-транспортним відділом при окружній управі в Сарнах, був членом «Просвіти» (ГДА СБУ м. Рівне, ф. 4(Р), оп. 1, спр. 19198, арк. 139–140). Однак зараз ці справи доступні для дослідників, тому на рівні дослідницькому пам'ять повертається.

Таким чином, відкриття архівів, розсекречення документів приводить до поступового відновлення національної пам'яті про діячів революції на локальному, регіональному рівнях. Через вивчення архівів спецслужб вдалося з'ясувати, що уродженець Рівного Микола Негребецький був телеграфістом при штабі Симона Петлюри. Переживши інтернування у таборі Каліша, повернувся до рідного міста. У міжвоєнний період проводив активну громадську діяльність як активіст товариств «Просвіта», «Відродження», член Українського національно-демократичного об'єд-

нання (УНДО), згодом Фронту національної єдності (ФНС). Більшовики засуджували М. Негребецького двічі: Особлива нарада (ОН) НКВС СРСР 8 березня 1941 р. ув'язнила його на 8 років таборів. Таке ж покарання, 8 років ВТТ, визначила ОН при МДБ СРСР 25 грудня 1948 р. Постраждала і родина Миколи Сильвестровича: дружина і дві неповнолітні доньки були вислані 1941 р. у Казахстан (Давидюк, 2012, с. 350). Після розсекречення архівних документів пам'ять про земляка повернулася у публічний простір Рівного. У 2016 р. його іменем назвали одну з вулиць обласного центру, а у січні 2020 р. встановлено меморіальну дошку на приміщенні ЗОШ № 5 на цій же вулиці («У Рівному відкрили меморіальну дошку», 2020).

Учасник Першої світової війни, двох Зимових походів, підполковник Армії УНР Леонід Ступницький, після інтернування у таборах Польщі, з 1922 р. поселився в Острозі. Працював агрономом на цукроварні с. Бабин, усіяко долучався до культурно-просвітницької роботи. У 1940 р., намагаючись уникнути репресій, разом зі старшим сином Юрієм залишив Острог і вирушив до Львова, аби звідти дістатися до зони нацистської окупації (Ступницький, 2004, с. 17–18). Однак при спробі перетнути радянсько-німецький кордон був затриманий радянськими прикордонниками й відправлений до в'язниці у Бресті. Позаяк розгляд справи затягнувся до початку німецько-радянської війни, то, скориставшись воєнним хаосом, він вийшов на волю у липні 1941 р. Родина підполковника Армії УНР, дружина з молодшим сином і своєю матір'ю, були виселені у Казахстан (Архів УМВС РО, ф. 26, спр. 5068, арк. 244–244 зв.). Згодом Леонід Ступницький долучився до боротьби УПА та загинув у бою з частинами НКВС (підірвався гранатою) 30 липня 1944 р. поблизу с. Дермань Другий (нині Здолбунівський район). Посмертно йому було присвоєно звання генерал-хорунжого УПА. У радянські часи місце поховання підполковника Армії УНР небайдужим країнам вдалося зберегти, нині ж на могилі встановлено пам'ятник. Синові Юрію після арешту вдалося втаємничити як своє справжнє прізвище, так і інформацію про батька, тому АКС була заведена на вигадане прізвище Ковальчука Юрія Леонтійовича. Під цим прізвищем,

Юрія реабілітували у 1992 р. (ДАРО, ф. Р-2771, оп. 2, спр. 5230, арк. 77–77 зв.). Сьогодні в Острозі та Рівному є вулиці названі на честь Леоніда Ступницького.

У січні 2020 р. повернулася до Рівного через перейменування вулиці пам'ять про Сергія Бачинського, уродженця Катеринославщини («Рішення Рівненської міської ради», 2019). Член УЦР, секретар президії Трудового конгресу від Селянської спілки, товариш міністра закордонних справ, учасник наради Директорії УНР у Вінниці, переговорів з Антантою у Бірзулі, Одесі. Згодом декан, завідувач кафедри, член правління Українського державного університету у Кам'янці-Подільському С. Бачинський у листопаді 1920 р. евакуюювався до м. Тарнова. Був обраний секретарем Ради Республіки. З 1921 р. до 1939 р. жив у Волинському воєводстві, займався кооперативною, просвітницькою, журналістською роботою, вчителював, працював агрономом (Давидюк, 2014, с. 30–34). 29 лютого 1940 р. органи НКВС заарештували відомого діяча, згодом його перевезли до Києва. 24 травня 1941 р. Київський обласний суд засудив С. Бачинського до вищої міри покарання – розстрілу з конфіскацією майна. Вирок виконали у Києві 22 червня 1941 р. (ГДА СБУ м. Київ, ф. 6(Р), оп. 1, спр. 69848, Т. 2, арк. 97 зв.–98). Лише через півстоліття його син дізнався, що батько покоїться у Биківні. Пам'ять про Сергія Бачинського сьогодні вшанована через історичні дослідження, а також через спогади його сина Михайла Бачинського, нині жителя м. Львів (Бачинський, 2004, с. 146–147).

Зберігає пам'ять на особистісному рівні донька старшини Армії УНР Пилипа Шевела Олександра Новацька, яка нині живе у м. Білосток (Польща). Матеріали АКС на П. Шевела підтверджують, що він був ад'ютантом командувача Північною групою військ УНР Володимира Оскілка, згодом служив у кінному полку 3-ї Залізної дивізії, у міжвоєнний час займався господарством, користувався авторитетом у рідному місті. 2 листопада 1940 р. був арештований та засуджений на 8 років таборів ОН НКВС (ДАРО, ф. Р-2771, оп. 2, спр. 781, арк. 43). Його родина, дружина і четверо малих дітей, були вислані у Казахстан (Архів УМВС РО, ф. 26, спр. 5069, арк. 146–146 зв.). У 1941 р. П. Шевела амністували як польського громадянина, і він зміг приїхати до сім'ї у Казахстан. Після війни (1946) родина Шевелів, розуміючи, що

спокою у рідній Дубровиці не знайде, виїхала до Польщі у рамках польсько-українського трансферу. Помер П. Шевело 1974 р. у Познані, але мріяв бути похованим у рідній Дубровиці. Лише у 1995 р. донька Олександра змогла перевезти прах батька на малу батьківщину. З її ініціативи на місці батьківського будинку у Дубровиці встановлено пам'ятний знак усім землякам, вивезеним з України (Жив'юк та ін., 2019, с. 25–26).

Був амністований 16 вересня 1941 р. як польський громадянин уродженець с. Дерев'яне Рівненського повіту Андрій Лайко, у минулому поручник Армії УНР. Заарештували його 6 листопада 1940 р., ОН НКВС СРСР 21 травня 1941 р. засудила на 8 років ВТТ. Пригадали, що у міжвоєнний період А. Лайко був членом «Просвіти», обирався вйтом Клеванської гміни, секретарював у партії «Сельроб» у рідному селі, у 30-х рр. симпатизував УНДО (ДАРО, ф. Р-2771, оп. 2, спр. 3791, арк. 14). Після амністії А. Лайко служив у армії генерала Андерса, брав участь у битві під Монте-Кассіно. У 1946 р. емігрував до Канади, згодом до Великобританії, де помер у 1964 р. Правнук Андрія Лайка Тарас Пилипович ретельно відновлює історію своєї родини. Талановитий вчитель Рівненської гімназії «Гармонія» видав монографію (Пилипович, 2016, с. 225–226), побував у Монте-Кассіно. Пам'ять про поручника Армії УНР Андрія Лайка увічнена через назву вулиці у Рівному (Жив'юк, 2019, с. 137).

Відновлення історичної справедливості, пам'ять про репресованих земляків повертається через публікацію багатотомного видання «Реабілітовані історією». За приблизними підрахунками, жертвами політичних репресій радянського тоталітарного режиму лише на Рівненщині стали близько 30 тис. осіб, які є на сьогодні реабілітованими. До категорії реабілітованих належать також близько 34 тис. осіб, які були вислані як спецпоселенці у віддалені райони СРСР. Водночас мартиролог жертв більшовицького режиму ще далеко неповний, тому дослідницька робота продовжується, а відтак поступово відновлюється історична пам'ять.

Висновки. Розсекречені документи спецслужб, зокрема архівно-кримінальні справи на учасників національно-визвольних змагань у ХХ ст., є інформативним джерелом, що проливає світло як на специфіку роботи більшовицьких спецслужб, так і повернення із забуття тисяч імен і відновлення пам'яті про них. Исто-

ричні дослідження, оперті на розсекречені архівно-кримінальні справи, зокрема всеукраїнське багатотомне видання «Реабілітовані історією», сприяють поступовому відновленню пам'яті про учасників Української революції, які згодом, вже як політичні емігранти, зазнали репресій від більшовицького режиму. Власне участь в Українській революції ставала причиною політичних репресій з боку більшовицького режиму. Повернення в історичну пам'ять імен борців за українську незалежність спричинилося до поступового повернення їх у публічний простір міст і містечок регіону. Якщо на початках незалежності Української держави іменами видатних діячів УНР були названі вулиці, проспекти, то імена менш відомих учасників революції, що зазнали репресій, лише сьогодні поступово знаходять місце на мапі місьць історичної пам'яті. Хоча це лише початок нелегкого, але надзвичайно потрібного шляху повернення власної пам'яті для української нації.

Джерела та література

Архів УМВС РО – Архів УМВС у Рівненській області.

Бачинський, М. (2004). *Сергій Бачинський: спогади сина*. Львів: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника.

ГДА СБУ м. Київ – Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Київ.

ГДА СБУ м. Рівне – Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Рівне.

Давидюк, Р. (2012). Микола Негребецький: доля українського громадського діяча Волині (20–40 рр. ХХ ст.). *Волинь і волиняни у Другій світовій війні*: зб. наук. пр. (с. 346–353). Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки.

Давидюк, Р. (2014). Сергій Бачинський. *З поляками за Україну: Наддніпрянська еміграція в суспільно-політичному житті міжвоєнної Волині* (с. 18–38). Рівне: ПП ДМ.

Даниленко, В.М., Ішук, О., Кокін, С., Лошицький, О., & Сут, В. (Упоряд.). (2009). *Галузевий державний архів СБУ: Путівник*. Харків: Права людини.

ДАРО – Державний архів Рівненської області.

Жив'юк, А.А. (Ред.). (2019). *Вулиці Рівного Вам розкажуть*: бібліографічний покажчик. Рівне: Волинські обереги.

Жив'юк, А.А., Білоконь, О.А., Давидюк, Р.П., Марчук, І.В., & Хаврук, І.А. (Упоряд.). (2019). *Реабілітовані історією. Рівненська область* (Кн. 9). Рівне: ТЗОВ «Овід».

- Негребецька, Н.** (2005). *Дороги долі: спогади*. Рівне: [б. в.].
- Оглоблин, О.** (1978). Завдання української історіографії на еміграції. *Український історик*, 4, 59–63.
- Пилипович, Т.** (2016). *Під чужими мундирами – українські серця: участь українців у складі Армії генерала Андерса в роки Другої світової війни*. Київ: Кондор.
- Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років*: Закон України від 9 квітня 2015 р. № 316-VIII. (2015). Взято з <http://www.memory.gov.ua/laws/zakon-ukraini-pro-dostup-do-arkhiviv-represivnikh-organiv-komunistichnogo-totalitarnogo-rezhimu>.
- Про передачу архівних документів Комітету державної безпеки України до державних архівів республіки*: Указ Президії Верховної Ради України від 9 вересня 1991 р. № 1525-XII. (1991). *Відомості Верховної Ради України*, 46, Ст. 631.
- Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років*: Закон України від 20.01.2018 р. № 962-XII. (2018). Взято з <https://zakon.help/law/962-XII/edition20.01.2018/>
- Рішення Рівненської міської ради*. (2019). Взято з <http://rivnerada.gov.ua/PublicServicesAPI/api/file-attachment/download-file/6877/true>.
- Ступницький, Ю.** (2004). *Спогади про пережите* 2-ге вид. Львів; Торонто: Вид-во «Літопис УПА».
- Типове положення про регіональну комісію з реабілітації*: Наказ Міністерства культури України від 25 жовтня 2018 року № 926. (2018). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1282-18/sp:max20%20-%20n140#Text>.
- У Рівному відкрили меморіальну дошку Миколі Негребецькому*. (2020). Взято з <https://suspilne.media/10056-u-rivnomu-vidkri-li-memorialnu-dosku-mikoli-negrebeckomu-so-varto-znati-pro-istoricnu-postat>.

References

- Arkhip UMVS RO – Arkhip UMVS u Rivnenskkii oblasti [Archive of the Ministry of Interior of Ukraine in Rivne region] [in Ukrainian].
- Bachynskyi, M.** (2004). *Serhii Bachynskyyi: spohady syna [Serhii Bachynskyi: memories of his son]*. Lviv: Lvivska naukova biblioteka im. V. Stefaniyka [in Ukrainian].
- HDASBU m. Kyiv – Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy, m. Kyiv [Sectoral state archive of the Security Service of Ukraine, Kyiv] [in Ukrainian].

- HDASBU m. Rivne – Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy, m. Rivne [Sectoral state archive of the Security Service of Ukraine, Rivne] [in Ukrainian].
- Davydiuk, R.** (2012). Mykola Nehrebetskyi: dolia ukrainskoho hromadskoho diiacha Volyni (20–40 rr. XX st.) [Mykola Negrebetsky: the fate of the Ukrainian public figure of Volyn (20–40s of the XX century)]. *Volyn i volyniany u Druhii svitovii viini – Volyn and the people of Volyn in the Second World War* (pp. 346–353). Lutsk: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
- Davydiuk, R.** (2014). Serhii Bachynskyi [Serhiy Bachynsky]. *Z poliakamy za Ukrainu: Naddniprianska emihratsiia v suspilno-politychnomu zhytti mizhvoiennoi Volyni – With Poles for Ukraine: Naddnipyrianska Ukraine emigration in the socio-political life of interwar Volhynia* (pp. 18–38). Rivne: PP DM [in Ukrainian].
- Danylenko, V.M., Ishchuk, O., Kokin, S., Loshytskyi, O., & Sut V.** (Comps.). (2009). *Haluzevyi derzhavnyi arkhiv SBU: putivnyk [SSU Branch-Wise State Archive: Guide-book]*. Kharkiv: Prava liudyny [in Ukrainian].
- DARO – Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archives of Rivne region] [in Ukrainian].
- Zhyviuk, A.A.** (Ed.). (2019). *Vulytsi Rivnoho Vam rozkazhut: bibliografichni pokazhchyk [The streets of Rivne will tell you: a bibliographic index]*. Rivne: Volynski oberehy [in Ukrainian].
- Zhyviuk, A.A., Bilokon, O.A., Davydiuk, R.P., Marchuk, I.V., & Khavruk, I.A.** (Comps.). (2019). *Reabilitovani istoriieiu. Rivnenska oblast [Rehabilitated by history. Rivne region]*. (Vol. 9). Rivne: TZOV «Ovid» [in Ukrainian].
- Nehrebetska, N.** (2005). *Dorohy doli: spohady [Roads of destiny: memories]*. Rivne: [n.p.] [in Ukrainian].
- Ohloblyn, O.** (1978). Zavdannia ukrainskoi istoriografii na emihratsii [The Objectives of Ukrainian Historiography Outside Ukraine]. *Ukrainskyi istoryk – The Ukrainian Historian*, 4, 59–63 [in Ukrainian].
- Pylypovych, T.** (2016). *Pid chuzhymy mundyramy – ukrainski sertsia: uchast ukrainsiv u skladi Armii henerala Andersa v roky Druhoi svitovoi viiny [Under foreign uniforms are Ukrainian hearts: the participation of Ukrainians in General Anders' Army during World War II]*. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
- Pro dostup do arkhiviv represyvnykh orhaniv komunistychnoho totalitarnoho rezhymu 1917–1991 rokiv: Zakon Ukrainy vid 9 kvitnia 2015 r. № 316-VIII [On access to the archives of the repressive bodies of the communist totalitarian regime of 1917–1991: Law of Ukraine of April 9,*

- 2015, № 316-VIII]. (2015). Retrieved from <http://www.memory.gov.ua/laws/zakon-ukraini-pro-dostup-do-arkhiviv-represivnikh-organiv-komunistichnogo-totalitarnogo-rezhimu> [in Ukrainian].
- Pro peredachu arkhivnykh dokumentiv Komitetu derzhavnoi bezpeky Ukrainy do derzhavnykh arkhiviv respubliky: Ukaz Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 9 veresnia 1991 r. № 1525-XII [On the transfer of archival documents of the Committee of State Security of Ukraine to the state archives of the republic: Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada of Ukraine of September 9, 1991, № 1525-XII]. (1991). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 46, art. 631 [in Ukrainian].
- Pro reabilitatsiiu zhertv represii komunistychnoho totalitarnoho rezhymu 1917–1991 rokiv*: Zakon Ukrainy vid 20.01.2018 r. № 962-XII [On the rehabilitation of victims of repression of the communist totalitarian regime of 1917–1991: Law of Ukraine of January 20, 2018, № 962-XII]. (2018). Retrieved from <https://zakon.help/law/962-XII/edition/20.01.2018/> [in Ukrainian].
- Rishennia Rivnenskoï miskoi rady [Decision of Rivne City Council]*. (2019). Retrieved from <http://rivnerada.gov.ua/PublicServicesAPI/api/file-attachment/download-file/6877/true> [in Ukrainian].
- Stupnytskyi, Yu.** (2004). *Spohady pro perezhyte [Memories of experiences]* (2nd ed.). Lviv; Toronto: Vyd-vo «Litopys UPA» [in Ukrainian].
- Typove polozhennia pro rehionalnu komisiiu z reabilitatsii*: Nakaz Ministerstva kultury Ukrainy vid 25 zhovtnia 2018 roku № 926 [Typical regulations on the regional commission for rehabilitation: Order of the Ministry of Culture of Ukraine of October 25, 2018, № 926]. (2018). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1282-18/sp:max20%20-%20n140#Text> [in Ukrainian].
- U Rivnomu vidkryly memorialnu doshku Mykoli Nehrebetskomu [A memorial plaque to Mykola Negrebetsky was unveiled in Rivne]*. (2020). Retrieved from <https://suspilne.media/10056-u-rivnomu-vidkrili-memorialnu-dosku-mikoli-negrebeckomu-so-varto-znati-pro-istoricnu-postat> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.09.2020 р.